

תשנחי, אמא, תשנחי

עלתה בשיחה בינו לבין אמא. גם אני לא מזכירה לאמא את השואה יותר. למה שתחוה שוב בערוב ימייה את זוועות העי' כר, ובעיקר את יקיריה שנרצחו? אם הזמן המתעתע מחזיר לחיים דווקא את הזיכרונות המוקדמים על חשבון המאוחרים – המלבנים יותר – ככל שהדבר תלוי בי היא לא תהיה לכו' דה כלולאה של אובדן וייסורים.

בילדותי הייתה זו אמא שביקשה להרחיק את השואה ממני. השורדים היו חוצצי זיכרון שרצו להגן על ילדיהם מפניו כדי שיגדלו חפים מצלקות. כשהעזתי לשאול, הסתפקה ב"זה לא בשבילך. אולי כשתגדלי". גדלתי. עכשיו תורי להיות החוצצת, ולהגן עליה מפני הזיכרון. איך הוא עושה גלגלון מושלם. שוכח וזוכר שוכח.

"מתי יום השואה?" שאלה אמא בתום הפסח, ושמעתי את החרדה בקולה. אמרתי שבקרוב. "ואת תרכיבי ביום הזה?" "כן, אמא", אמרתי. "טוב, כי אני כבר לא רוצה לזכור", הפטירה. החזרתי את הגדת השורדים למקומה. הרפים כבר מנוקדים בחריצי זקנה, אבל כשמציבים אותם מול האור הוא חודר מב' עד למילים. אני נשאית הזיכרון שלך, אמא. יהיה בעולם מי שירצה לשכוח ואפילו לקבור את הזיכרון כליל. "העולם כולא את נשימתו ומצפה שהשורדים יסת' לקו. כל עוד בין החיים הם, נחבטת דלת מצפוננו הרעועה", כתבתי בספרי "כובע זכוכית", לפני יותר מ-30 שנים. בקמ' פוסים בגרמניה הופצה באחרונה כרוזה ובה נראית צעירה, בת דור שלישי או רביעי, אוטמת את אונייה וצורחת: "לא יכו' לה לשמוע יותר". בעולם שעתיד להתחרש יותר ויותר, תהיה לנו – נושאי הזיכרון – שליחות כפולה. נימנע מלהזכיר את השואה להורינו בפרק האחרון של חייהם, נניח עליהם ברכות את שמיכת השכחה ונזכור את תפקידנו להוליך את קולם לאחריהם. לבני הדור השלישי והרביעי שלנו אני אומרת: אתם הזוכרים הבאים. ■

טוריה של נאוה סמל התפרסמו מעת לעת במדור זה. מאמר זה פורסם ב-24 באפריל השנה. יהי זכרה ברוך

בערב פסח ביקר בכיתנו קרוב משפחה, שהוא גם רב מכובר בישראל. כששמע שאמי מתארכת אצלנו, ביקש לפגוש אותה ולאחל לה חג שמח באופן אישי. שניהם שרדו את השואה.

אמי, הלוקה בראייתה, זיהתה את קולו של דודנה האהוב וכיוונה את פניה אליו. הרב, שבקרוב ימלאו לו 80 שנה, ישב מול קרובתו בת ה-95 וסיפר איך בשנת 1947, כשהגיעו היא ואבי לארץ לאחר שחרורם ממחנה המעצר בקפריסין, נשלח למחנה העולים להביא להם אוכל. אמא זכרה את הילד והוב התלתלים ותיארה בבהירות את ידיו המושטות בין סורגי הג' דר ואוהזות סיר וכו צלי ותפוחי אדמה. כשבילה זה היה הטעם הראשון של בית.

על השואה הם לא דיברו. שולחן הסדר אצלנו כבר היה ערוך. מתחתיו שיחקה ילדו' נת שהייתה בטוחה כי הרב הוא אליהו הנביא, ועל הצלחות היו מונחות הגדות הפסח שלנו. לא בדיוק הנוסח המסורת, אלא זה שנכתב בידי חברי גרעין "במאבק" – הוריי ביניהם – בחגם הראשון בארץ. זה היה בקיבוץ אלוני אבא בעמק יז' רעאל, שהוקם על בתי הכפר הגרמני ולדהיים. ההגדה נכתבה ביד ועוטרה בציורי ציפורים, שיבולים וילדים מתוקים קור טפים פרחים – עוד לפני שנולדו להם ילדים. אמנם יש בה טקסטים מהמקור, אבל "שפוך המתך על הגויים" נחתך החור צה. הם לא רצו להתבוסס בנקמה. השואה מוזכרת במשפט "נשארתי אולי יורשם היחיד", וצילה מרחף במילים האישיות בעמוד האחרון, שמכוונות לצאצאים שיהיו להם – הנמענים מהעתיד. "זו לנו הפעם הראשונה שאנחנו יושבים על אדמתנו הנגאלה והמוריקה... עכרים היינו פעם בארץ נוכרייה – וכ' עת אנו בני חורין".

מסרתי עותק מהגדת השורדים לבן וקוניו של הרב, שהת' לווה אליו לביקור. הוא נטל אותה כחרדת קודש. לפני זאתו סיפר הרב כי בחצות ימלאו 72 שנים לשחרורו מבוכנוולה. חג החירות הפרטי שלו. עד סוף הביקור המילה "שואה" לא

סמדר פרי • עכשיו כבר מותר לבכות

איך מספידיים חברה אהובה

שום ראשי פרקים לספר חדש על פרשייה שנסגרה רק בימים האחרונים. תיעדנו אותך נותנת הרצאה בענייני מגדר לאחיות במחלקה האונקולוגית. עוד הצלחת לבטא את מה שהעסיק אותך לאורך השנים. כי הכל עניין אותך. מעולם לא פגשתי אדם סק' רן ומחובר כל כך כמוך.

בששת חודשי המחלה ביקשת שאספר לך על "רצועת הביט' חון", התוכנית השבועית שלי בגלי צה"ל בענייני המזרח התיכון. עוד הספקתי לראיין אותך על ספרך "אישראל", וכשאיאליל, בתך, התראיינה על ההצגה "רצח" שביימה בערבית ובעברית, התפשט חיוך גדול על פניך הדוויים. בגלי צה"ל, באולפן ב' בקומה השנייה, על אותו כיסא מרוט, הכרנו לפני 43 שנים. את היית חיילת בשירות סדרי, מפיקת יומן החדשות, ואני היית כתבת לענייני העולם הערבי. האבתנו ניצתה בן רגע. ואז נסעת עם נועם למצרים ופגשת את נגיב מחפוז, חתן פרס נובל, וחזרת עמוסת חוויות. נכנסת חזק לעולמי.

עברנו מאז עשרות תחנות חיים. הלימודים בירושלים, הרו' מן הנהדר עם נועם, הלידה של אייך, המעבר לניו יורק, התאומים הנפלאים, המגורים בחיפה. כל פעם שיצא ספר חדש פרי עטך הנחת אצלי בתיבת הדואר עותק חתום, שנשא הקדשה אישית עם המילים הכי נכונות. איפה את מוצאת זמן לכתוב ולטפל בכו' לם, נאוה'ה? "ינשופה", קראנו לך. חיה בימים, ערנית בלילות.

ביום שישי בצהריים נאספנו ליד מיטתך. ליטפתי את היד המ' חוברת לצינורות, ונשקתי לך פעמיים על מצחך הקר. שלושה עורבים באו לבקר ביום מותך. לכו, נאוה'ה האהובה, לנוח עם המלא' כים. לקחו אותך באכזריות מכולנו. כל כך חבל, כל כך עצוב. ■

אני יושבת מול המחשב, לקרוא את אלפי המי' לים הטובות שמרעיפים עלייך אחרי שהסיפור האחרון של חיך בא אל קיצו הנורא מכל. על כפות רגליי גרב אחד סגול והשני בצבע אדום, כמו שלימדת אותי – לסמל את האופטימיות שלך באחת משיחותינו האחרונות, כשעוד היית מסוגלת, הודעת לי במין טון של השלמה שהיו לך חיים מלאים, מאושרים, משפחה נהדרת וקריירה מלאה ספרים, מח' זות, תרגומים, שירים, הרצאות חובקות עולם, פרסים, ותוכניות מפה ועד להודעה חדשה. אתמול הכל נקטע בבת אחת.

עכשיו כבר מותר לבכות. שישה חודשים הסתרנו ממך את הרמעות, והבטחנו שתנצחי במלחמה. הייתי כל כך בטוחה שה' צלחנו לעבוד עלייך. אבל ביום שלישי שעבר אחר הצהריים, כשמלאך המוות לא הרפה, ביקשת שאגיע למחרת מוקדם בבוקר, לחשת לי, "אל תגלי לאף אחד שאני יודעת", וסיפרת על החלום הנורא שרודף אותך. לאן את ממהרת, נאוה'ה? "תבואי מוקדם, שנספיק, כי אני הולכת לאן שצריך".

איך מספידיים חברה אהובה כל כך, מוכשרת, יצירתית, חכ' מה, דעתנית וחמה, שליבה מעולם לא גבה מול הסובבים אותה? בעיניי הייתה נאוה הישראלית הנהדרת, המחוברת בעבותות למדינה. הלב הטוב היה פתוח למוכי גורל. תמיד ידעת שתוכל לסמוך עליה. נאוה הבטיחה, נאוה תדאג לקיים. לכל אחד היה לך זמן וסבלנות ואוזן קשובה.

בימים האחרונים ביקשת שיביאו לך פנקס ועט. על ערש דווי רצית לכתוב את הסיפור של הרופאה המיוחדת יסמין, ולר'

